

5. Die Schweiz und die Flüchtlinge zur Zeit des Nationalsozialismus / [Hrsg. J-F. Bergier]. — Bern, 1999. — 361 S. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/publikationen1997-2000/fberd.pdf>

6. Goldtransaktionen im Zweiten Weltkrieg: Kommentierte ststistische Übersicht. Ein Beitrag zur Goldkonferenz in London, 2–4 Dezember 1997 / [Hrsg. J-F. Bergier]. — Bern, 1997. — 27 S. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/publikationen1997-2000/goldtransaktion.pdf>

7. Flüchtlinge als Thema der öffentlichen politischen Kommunikation in der Schweiz 1938–1947. Beiheft zum Bericht Die Schweiz und die Flüchtlinge zur Zeit des Nationalsozialismus / [Hrsg. J-F. Bergier]. — Bern, 1999. — 195 S. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/publikationen1997-2000/polkom.pdf>

8. Le transit ferroviaire de personnes à travers la Suisse pendant la Seconde Guerre Mondiale Annexe au rapport sur la Suisse et les réfugiés à l'époque du national-socialisme / [Hrsg. J-F. Bergier]. — Bern, 1999. — 35 S. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/publikationen1997-2000/transit.pdf>

9. Picard J. Forschung zwischen politischem und wissenschaftlichem Anspruch. Methodologische Grundlagen der Expertenkommission Schweiz — Zweiter Weltkrieg / J. Picard // NZZ. — 28. Oktober 1997. — Nr. 250. — S. 16 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/index.htm>

10. Rechtliche Aspekte der schweizerischen Flüchtlingspolitik im Zweiten Weltkrieg. Beiheft zum Bericht Die Schweiz und die Flüchtlinge zur Zeit des Nationalsozialismus / [Hrsg. J-F. Bergier]. — Bern, 1999. — 188 S. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/publikationen1997-2000/recht.pdf>

11. Roma, Sinti und Jenische. Schweizerische Zigeuerpolitik zur Zeit des Nationalsozialismus. Beiheft zum Bericht Die Schweiz und die Flüchtlinge zur Zeit des Nationalsozialismus / [Hrsg. J-F. Bergier]. — Bern, 2000. — 102 S. : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/publikationen1997-2000/romasint.pdf>

12. Unabhängige Expertenkommission Schweiz — Zweiter Weltkrieg (UEK) : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.uek.ch/de/index.htm>

13. Нобель П. Швейцарское финансовое право и международные стандарты: [пер. с англ.] / Нобель П. — Wolters Kluwer Russia, 2007. — 1095 с.

О. В. Махно

УДК: 070(09)«1985/1991»

ІНФОРМАЦІЙНА ПРИСУТНІСТЬ УРСР У СВІТІ В ДОБУ ПЕРЕБУДОВИ (1985–1990 рр.)

У статті аналізуються зміни державної інформаційної політики за доби Перебудови і Гласності, з'ясовуються особливості інформаційної присутності України в світі.

Ключові слова: перебудова; УРСР; інформаційна політика; інформаційна присутність.

В статье анализируются изменения государственной информационной политики в период Перестройки и Гласности, выясняются особенности

информационного присутствия Украины в мире. Обоснован вывод о противоречивости становления новой системы коммуникативных связей УССР с миром, непоследовательность и объективные трудности в осуществлении нового курса в медиа-пространстве в исследуемый период.

Ключевые слова: перестройка; УССР; информационная политика; информационное присутствие.

The article highlights the process of changing the information policy of the Ukrainian SSR during the so-called «perestroika» (restructuring) 1985–1990 years and its impact on the nature of the informational presence of Ukraine in the world. Considered contradictory processes of formation of a new system of communication links with the world. Also made an attempt to consider the inconsistencies and objective difficulties in implementing the new policy in the media-space.

The information policy in Ukraine during restructuring had a row of features: inconsistency, conservative approach and unwillingness, requirements of time and new political course; de autre part, it is impossible to disagree, that certain liberalization of political and cultural sphere took place, that, in same queue, could not not affect informative sphere of Ukrainian SSR and quality of it media-presence on a world arena.

Keywords: restructuring; USSR; information policy; informational presence.

Мета статті — охарактеризувати інформаційну політику СРСР доби Перебудови й Гласності — перехідного періоду, для якого були притаманні, з одного боку, якісна зміна підходів державної влади до інформаційної політики, а з іншого — збереження пріоритетності у висвітленні лише позитивного іміджу УРСР як складової СРСР, передової соціалістичної країни, її економічних, соціальних, промислових, культурних, спортивних, наукових досягнень.

Для досягнення мети визначено низку завдань: дослідити публікації з окресленого питання; проаналізувати зміну тенденцій в інформаційній політиці держави; виявити зв'язок союзної та республіканської інформаційної політики; простежити поглиблення співпраці УРСР з українською еміграцією та посилення уваги до міжнародних подій.

Історія політики Перебудови завжди викликала значний інтерес дослідників, причому багатьох сфер гуманітарного знання. Так, соціально-політичні процеси періоду Перебудови аналізували В. Карпенко в праці «Інформаційна політика та безпека», Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут «Інформаційна політика», Г. Вачнадзе «Секреты прессы при Горбачеве и Ельцине», А. Штрале «Закат цензуры в советской Латвии 1985–1990», Д. Крисенко «Медійний фронт «холодної війни» 1980-х рр.» та ін.

«Холодна війна» справила величезний вплив на інформаційну політику Радянського Союзу. Натомість Перебудова принесла не лише лібералізацію певних сфер життя, а й нагальну потребу в зміні інформаційного курсу. Адже тривалий час інформаційні відносини між СРСР і Заходом мали ознаки вираженого протистояння ідеологій і життєвих цінностей.

В нових умовах необхідно було вирішити, як лібералізувати інформаційну політику, залишивши при цьому її традиційні «державні таємниці» недоторканими. Незважаючи на новий курс, аж до 1990 р. діяло Головне управління у справах літератури та видавництва [1], основним завданням якого була всебічна цензура не лише засобів масової інформації, а й культурних подій на території СРСР (і УРСР відповідно), а також за його межами. Як уже згадувалося, цензуру скасували тільки 1990 р. [6].

Хоча з приходом до влади Михайла Горбачова медійні відносини Радянського Союзу з провідними капіталістичними країнами дещо потеплішали, визначальною в засобах масової інформації СРСР і УРСР залишалася інформаційно-пропагандистська риторика [12]. Першочерговим завданням закордонних публікацій, делегацій, діалогів з представниками західних ЗМІ та українською діаспорою було не стільки об'єктивне висвітлення реальних подій і справ в УРСР, скільки намагання продемонструвати досягнення союзної республіки та донести сутність політики Перебудови так, як Москва вважала за потрібне. Як приклад можна навести звіт першого секретаря Посольства СРСР у Канаді Ю. Богаєвського про інформаційно-пропагандистську роботу в ході відкриття фотовиставки ТАРС «Миру — мир» (м. Монреаль, 29 грудня 1986 р.): «В ходе выставки (в первый день присутствовало свыше 170 человек), а также во время индивидуальных бесед с ее посетителями распространил несколько наименований информационно-пропагандистской литературы, в том числе следующие издания об Украинской ССР:

1. Конституция Украинской Советской Социалистической Республики (яз. фр.) — 5 экз.

2. Брошюра “Украина”, АПН, 1986 г. (яз. фр.) — 4 экз.

3. Брошюра “Экономическое развитие Украинской ССР в 1981–1985 гг. и Основные направления ее экономического и социального развития в 1986–1990 гг.” (яз. англ.) — 11 экз.

4. Бюллетень Комиссии Украинской ССР по делам ЮНЕСКО, № 1 (1986 г.) (яз. англ., фр.) — 25 экз.

5. Спортсменки Советской Украины (яз. англ.) — 10 экз.

6. Женщины Советской Украины (язык англ.) — 15 экз.

7. А. Гаврилюк. Свобода совести в социалистическом обществе, язык англ., Политиздат Украины, 1984 г. — 5 экз.

8. Журнал “Юкрейн”, № 10, 1986 г. — 8 экз.» [12].

Як можна побачити з наведеного переліку, не представлено жодної інформації з найактуальнішої на той час теми: причин аварії на ЧАЕС та заходів щодо ліквідації наслідків цієї масштабної катастрофи. Водночас журналісти з усіх куточків світу домагалися акредитації в УРСР саме для того, щоб отримати правдиву інформацію про цю трагедію. Політика самої республіки, визначена вказівками союзного керівництва, полягала в тому, щоб усебічно контролювати діяльність цих журналістів на місцях та впливати на інформацію, яку вони мають намір оголосити за межами радянської держави.

Приїзд груп акредитованих у Москві іноземних кореспондентів організували Управління інформації МЗС СРСР та відділ друку МЗС УРСР відповідно до рішення ЦК КПРС. У зв'язку з великою кількістю заявок і обмеженням в'їзду до Чорнобильської зони, групи формувалися так, щоб кореспонденти могли забезпечити інформацією основні агенства, телекомпанії й журнали західних і соціалістичних країн [13].

Характерною ілюстрацією фактичного браку задекларованої «гласності» є примітка відділу друку МЗС УРСР: «Увага кореспондентів у попередній бесіді була звернена на упередженість та помилки у публікаціях зарубіжних журналістів, що раніше відвідували зону» [13].

Отже, можемо впевнено говорити, що в комунікативній діяльності УРСР чітко було окреслено межі того ступеня свободи слова та друку, який вважався прийнятним. Не можна не відзначити, що керівництво країни, ігноруючи внутрішньополітичні реалії, прикрашаючи радянську дійсність, свідомо прагнуло переключити увагу суспільства на закордон, на розвінчання західного способу життя, надаючи цій проблематиці в ЗМІ непомірно великого значення, навіть в умовах нового політичного курсу [10].

Втім, заявлені в Радянському Союзі реформи перебудовного періоду не могли не впливати на громадсько-політичну думку. Повільно, але курс держави почав змінюватись в усіх сферах, зокрема в інформаційній. Монолітна організація Головліту слабшала. Кількість друкованих видань, що звільнялися від попереднього контролю збільшувалася. 1987 р. вийшов останній перелік видань, які заборонила радянська цензура [16].

Охорона державних таємниць (СРСР взагалі та УРСР зокрема) залишилася чи не єдиною парафією Головліту. Начальник Головного управління М. Я. Онуфрійчук у листуванні з міністром закордонних справ України А. М. Зленком писав: «Не дивлячись на те, що органи Головного управління по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації при Кабінеті Міністрів України докорінно перебудовують стиль, форми і методи роботи, докладають немало зусиль, щоб забезпе-

чити захист закритих відомостей, їх ефективність залишається недостатньою» [11].

Дещо послабивши політико-ідеологічні віжки, цензура чіплялася за останній прихисток — охорону державних, військових і економічних таємниць [2].

Окремо варто відзначити діяльність товариства «Україна», яке активно представляло УРСР за кордоном у другій половині 1980-х — 1990-х рр.

Товариство «Україна» було створено 1 жовтня 1960 р. в Києві. Формальним завданням товариства було зміцнення культурних зв'язків з українцями за кордоном, ознайомлення їх з діяльністю українського народу та життям Радянського Союзу. Товариство влаштовувало зустрічі з закордонними туристами в різних містах України, організовувало курси української мови для вчителів з Канади, відряджало за кордон делегації та мистецькі ансамблі.

Ця діяльність була розрахована на підтримку прорадянських, т. зв. «прогресивних», організацій і засудження й запламування патріотичної еміграції як осередку «буржуазних націоналістів» [5].

Зі звіту про роботу делегації товариства «Україна» під час відрядження до Канади з 31 липня по 24 серпня 1987 р.: «Під час зустрічей з представниками прогресивної громадськості, офіційних кіл, т. зв. українських «нейтралістських» і націоналістичних осередків члени делегації роз'яснювали зміст перебудови в усіх галузях суспільного життя в СРСР, основні принципи внутрішньої та зовнішньої політики КПРС і Радянської держави, вели дискусії з питань гласності в Радянському Союзі, національної політики, зокрема, стану української мови, т. зв. «штучного голоду на Україні», переслідування воєнних злочинців на Заході, публікацій в газетах «Вісті з України» і «Ньюс фром Юкрейн», що викривають антинародну діяльність українських буржуазно-націоналістичних угруповань» [14].

Товариство «Україна» діяло відповідно до завдань, які поставили перед зовнішньополітичними організаціями з'їзд КПРС, пленуми ЦК КПРС та ЦК Компартії України. Перебудова в суспільному житті країни, політика гласності, демократизації, утвердження нового політичного мислення в зовнішній політиці СРСР створювали доволі сприятливі умови для діалогу з зарубіжними партнерами, особливо з представниками етнічних українських груп за кордоном.

«Зарубіжні видання надають перевагу нашим матеріалам з питань перебудови в економіці, соціальній і духовній сферах, в міжнародній політиці Радянської держави. Було встановлено контакти з новими, так званими нейтралістськими виданнями в США і Канаді. Практично всі матеріали, що надсилаються туди, — друкуються», — доповідає в звіті про роботу товариства «Україна» 1988 р. голова правління В. Бровченко [15].

В умовах загострення міжнародного становища та ідеологічної боротьби зростала роль публікацій, які видавали міжнародні організації. Досить помітне місце серед таких публікацій посідав журнал «ЮНЕСКО», який виходив 32-ма мовами (зокрема й російською) і розповсюджувався в 157 державах [12].

Характерно, що українською мовою журнал не видавався. Заступник генерального директора ЮНЕСКО в Парижі (1987–1990) Ю. М. Кочубей пропонував першому секретареві ЦК КПУ Щербицькому організувати випуск журналу українською. Це мало б, на думку Кочубея, «сприяти подальшому підвищенню міжнародного авторитету УРСР, що особливо важливо зараз, в світлі намагань реакційних кіл США поставити під сумнів міжнародну правосуб'єктність УРСР, її членство в ООН» [12]. Проте пропозиція не отримала підтримки: «реалізація рентабельного тиражу (близько 30 тис) малоймовірна, враховуючи також розповсюдженість в республіці російського видання “Кур’єру”». Отже, україномовний журнал «ЮНЕСКО» був, на думку В. Івашка, секретаря ЦК КПУ з ідеологічної роботи, недоцільним [12].

Отже, аналізуючи особливості перехідного етапу інформаційної політики СРСР та УРСР у часи Перебудови можна констатувати, що в назначений період іще зберігалися попередні догми та принципи. Спроби позиціонувати країну в світі на минулих засадах як міцну та непереможну державу з сильним військовим потенціалом і політичним плацдармом уже не відповідали вимогам часу.

Попри всі намагання й далі експлуатувати перевірені часом заходи в інформаційній політиці (здійснювати цензуру в ЗМІ та літературі, нівелювати причини та наслідки аварії на ЧАЕС і т. д.), проводити закриту політику стало неможливо. Довелося розкривати та розширювати внутрішню проблематику.

Інформаційна політика в Україні під час перебудови мала низку особливостей: непослідовність, консервативний підхід і небажання розуміти вимоги часу й нового політичного курсу; з іншого боку, не можна не погодитись, що відбулася певна лібералізація політичної й культурної сфери, що, в свою чергу, не могло не позначитися на інформаційній сфері УРСР та якості її медійної присутності на світовій арені.

1. Альманах визначних подій : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://calendate.com.ua/event/805>

2. Блюм А. В. Закат Главлита: Как разрушалась система советской цензуры: документальная хроника 1985–1991 гг. : [Электронный ресурс] / Блюм А. В. — Режим доступа : <http://www.opentextnn.ru/censorship/russia/sov/libraries/books/blium/?id=3888>

3. Блюм А. В. Советская цензура в эпоху тотального террора : [Электронный ресурс] / Блюм А. В. — Режим доступа : <http://www.opentextnn.ru/censorship/russia/sov/libraries/books/blium/total/?id=561>

4. Вачнадзе Г. Секреты прессы при Горбачеве и Ельцине / Вачнадзе Г. — М. : Книга и Бизнес, 1992. — 424 с.
5. Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ — II) : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/encycl/euii251.htm>
6. Закон СРСР Про пресу та інші засоби масової інформації // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1990. — № 26. — Ст. 492 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90>
7. Інформаційна політика: Навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. — 2-ге вид., стер. / Почепцов Г., Чукутс. А. — К. : Б/в, 2008. — 663 с.
8. Карпенко В. «Інформаційна політика та безпека» : [Електронний ресурс] / Карпенко В. — Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/karp/bezpeka.htm>
9. Крисенко Д. «Медійний фронт «холодної війни»1980-х рр.» : [Електронний ресурс] / Крисенко Д. — Режим доступу : http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_2/9-krysenko.pdf
10. Нудный П. Н. Разработка и реализация информационной политики СССР (1964–1985 гг.) : [Электронный ресурс] / Нудный П. Н. — Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/razrabotka-i-realizatsiya-informatsionnoi-politiki-v-sssr-1964-1985-gg#ixzz3Q5Usm9jX><http://www.dissercat.com/content/razrabotka-i-realizatsiya-informatsionnoi-politiki-v-sssr-1964-1985-gg#ixzz3LsHsN83A>
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4605, оп. 1, спр. 257, арк. 12.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України (Далі — ЦДАГО України), ф. 1, оп. 32, спр. 2374, арк. 7–15.
13. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2375, арк. 28.
14. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2375, арк. 140–145.
15. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 3376, арк. 33–39.
16. Штрале А. Закат цензуры в советской Латвии 1985–1990 : [Электронный ресурс] / Штрале А. — Режим доступа : http://opentextnn.ru/data/files/strale_sovlat.pdf

В. Ф. Деревінський

УДК: 947.7+929

ДІЯЛЬНІСТЬ В. ЧОРНОВОЛА ЩОДО УТВОРЕННЯ ГАЛИЦЬКОЇ АСАМБЛЕЇ

В статті розглянуто заходи В. Чорновола з налагодження координації діяльності обласних рад західного регіону України.

Ключові слова: В. Чорновіл; Галицька асамблея; сесія; координація; рада.

В статье рассмотрены мероприятия В. Черновола по налаживанию координации деятельности областных советов западного региона Украины, в которых на выборах 1990 г. победили представители демократического блока.